4.1. Dinî Hükümler

Dinî hükümler (ahkâm-ı şer'iyye, ahkâm-ı ilâhiyye), ayet ve hadislerden çıkarılan hükümlerdir. Bu hükümler ya Allah'ın (cc) varlığı gibi doğrudan aklın kavrayacağı bir hüküm olabilir veya namazın farz oluşu gibi bilinmesi sadece vahiy ve nasla dinin bildirmesine bağlı olabilir. Dinin getirdiği bu hükümler üç başlık altında incelenir:

1- İtikadi Hükümler

İslam'ın inanca ilişkin yönünü oluşturan ve amel (pratik ve uygulama) ile ilgili olmayan hükümlerine itikadi hükümler denir. Bu hükümler, özünde Amentü'de ifade edilen altı esası kapsar. Bunlar içerisinden, Allah'a (cc) ve peygamberlere iman gibi hususlarda akla dayalı açıklamalar ve ispatlar yapmak mümkündür; ahirete ve özellikle meleklere imana ilişkin konularda ise akli deliller aranmayarak sadece ayet ve hadislere başvurulur. Ancak bu gibi hususlar da aklın tamamen imkânsız göreceği şeyler değildir.

İtikadi hükümlerin birtakım şartları ve özellikleri vardır:

- ✓ İtikadi hükümlerin kat'î olması, yani kesin bilgi vermesi gerekir. Bu sebeple bir hükmün itikadi konularda başlı başına bir delil olabilmesi için ya Kur'an ayetine veya mütevatir hadise dayanması gerekir (kat'iyyet, kesinlik).
- ✓ İtikadi hükümlerin delil olabilmesi için ayetlerle mütevatir hadislerin ifade ettikleri anlam kesin olmalı, anlamı üzerinde fikir ayrılığı bulunmamalıdır (bedâhet, açıklık).
- ✓ İtikadi hükümler zamana, yere, fert ve toplumlara göre değişmez; daima sabit kalır. Bu sebeple bütün peygamberler iman esaslarında birleşmişlerdir. İlk peygamber Hz. Âdem'in (as) inancı ne ise, ondan sonra gelen peygamberlerin inancı da odur (değişmezlik).
- ✓ İtikadi hükümler bir bütün olup bölünme kabul etmezler. Yani bir kimse Allah'ın (cc) varlığına inanıp meleklerine inanmazsa veya peygamberlerin bir kısmına inanıp bir kısmına inanmazsa iman etmiş olmaz (bölünmezlik).

Kur'an'dan tek bir kelimeyi veya ayetin hükmünü inkâr ederse İslam'dan çıkmış olur. İtikadi hükümlerle akaid ve kelam ilmi meşgul olur.

42 A. Saim Klavuz, Anahatlarıya İslam Akâidi ve Kelama Giriş, s. 457.

2- Amelî Hükümler

Yükümlülerin (mükellefler) yerine getirecekleri pratik işler ve görevler demek olan amelî hükümler ikiye ayrılır:

İbadetler: İbadet, Allah'ın insanlara emrettiği ve insanların da Allah'a karşı yapmakla yükümlü oldukları tüm davranışları ifade eder. İnsanın fikrini, ruhunu, iradesini terbiye eden ibadetlerin özü ihlas ve samimiyettir.

Muamelat: İslam fıkhının ibadetlerle ilgili hükümlerinin dışında kalan muamelat; insanlar arasındaki hukuki, beşerî ve sosyal ilişkileri düzenleyen hükümlerdir. Esasları Kur'an ve sünnette vardır. Muamelatın ruhu adalettir. Muamelat ile ilgili konularda ictihad geçerlidir. Bu gibi hükümler -Kur'an ve sünnete aykırı olmamak kaydıyla- zaman, mekân, örf gibi durumların değişmesi hâlinde değişikliğe uğrayabilir. Amelî hükümleri fıkıh ve İslam hukuku ilmi konu edinir.

3- Ahlaki Hükümler

İnsanların kendi aralarında ve diğer varlıklarla olan ilişkilerini düzenleyen, terbiye kurallarını gösteren, nefsin eğitilmesine dayanan hükümlerdir. İslam ahlakına dair hükümler Kitap ve sünnette geniş olarak ele alınmıştır. Ahlakta "Allah'ın emrine saygı ve yaratıklarına merhamet" önemli bir esastır. Ahlaki hükümlere kalbî ve vicdani hükümler de denir. Bu hükümlerle ahlak ve tasavvuf ilmi meşgul olur.

İslam'ın koyduğu hükümler her ne kadar üç bölümde inceleniyor ve bizim onları yerine getirişimiz bakımından itikadi, amelî ve ahlaki diye üçe ayrılıyorsa da bir bakıma hepsi de itikadidir. Çünkü dinî bir hüküm hangi gruptan olursa olsun Kitap veya mütevatir sünnetle sabit olmuşsa ve anlamı üzerinde de ittifak varsa onun dinin bir parçası ve İslami bir hüküm olduğuna inanmak zorunludur. Bu bakımdan manası açık Kur'an ayetleri ve mütevatir hadislerle sabit olan bütün dinî hükümler, bir yönüyle itikadi sayılırlar. Mesela, adam öldürmek ve namaz kılmak amelî, gıybet etmek ise ahlaki bir olaydır. Ancak bunun yanı sıra adam öldürmenin ve gıybetin haram, namaz kılmanın farz olduğuna inanmak gereklidir ve bu bir itikadi hükümdür. Örneği biraz daha açarsak, bir kişi masum birini öldürmenin ya da gıybet yapmanın haram, namaz kılmanın farz olduğuna inanmazsa kâfir olur. Fakat haram olduğuna inanmasına rağmen adam öldürür veya gıybet ederse ya da farz olduğunu kabul etmekle birlikte çeşitli sebeplerle namaz kılmazsa imanını kaybetmez; günahkâr bir mümin kabul edilir.